

Yaşamın Anlamını Samkhya Felsefesi ile Anlamak
Understanding the Meaning of Life through Samkhya Philosophy

Ezra KAHRAMAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Topkapı Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Bölümü,
İstanbul, Türkiye

ORCID: 0009-0007-1480-3946| Email: ezra kahraman@stu.topkapi.edu.tr

Makale Bilgisi / Article Information

Cite as/Atıf: Kahraman, E. (2025) Yaşamın Anlamını Samkhya Felsefesi ile Anlamak. *Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 76-86.

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 16.03.2025 **Kabul Tarihi / Accepted:**28.06.2025

Yayın Tarihi / Published: 30.06.2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/June 5

Cilt/ Volume: 5 Sayı/ Issue: 1

Sayfa / Pages:76-86

İntihal / İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two reviewers and confirmed to be plagiarism-free.

Yayıncı / Published by: Siirt Üniversitesi Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi / Siirt University Journal of Social Sciences Research

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Ezra Kahraman). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Öz

Felsefi olarak yaşamın anlamı, nesnel bir gerçeklik değil, sürekli sorgulanan, bireyin varoluşuyla şekillenen bir süreçtir. Yaşamın anlamını keşfetmek üzerine farklı felsefe, din ve ezoterik bilgi birçok kültürde bilimsel yaklaşımlar, öğretiler, semboller ve mitler aracılığıyla insanlığa ulaşmaktadır. Samkyha felsefesinde var oluş ve özgürlük kavramlarının açıklanmasında Purusha ve Prakriti olmak üzere iki temel ilke ele alınmaktadır. Bunlardan Purusha bilinç olarak ifade edilmekte ve değişmeyen nitelikler taşımaktadır. Prakriti ise Prusha'nın yaratıcı gücüdür ve farklı seviyelerde evrimleşerek yirmi üç tattvanın tezahürünü sağlamaktadır. Bu tattvalar buddhi (ayırt edici zekâ), ahamkara (ego), manas (algısal zihin), duyu organları, eylem organları, tanmantralar ve elementlerden oluşmaktadır. İnsan deneyimi, Purusha ve Prakriti'nin farklı seviyelerde etkileşiminden tezahür etmektedir. Purusha gözlemciyi, kayıtsız tanığı ifade ederken, Prakriti gerçekliğin tüm bilişsel, ahlaki, psikolojik, duygusal, duysal ve fiziksel yönlerini içermektedir. Bu süreçlerin temelinde yatan düşünceler ve zihinsel olaylar yalnızca Purusha'dan yansıyan aydınlanma ölçüsünde bilinçlidir. Samkhya felsefesine göre Prakriti'nin evrimi sonucu ortaya çıkan bileşenlerin buddhi ile etkileşiminde nitelikler olarak tanımlanan gunalar önem arz etmektedir. Satva, rajas, tamas olarak tanımlanan gunalar Samkhya felsefesine göre enerjinin akış şekilleridir ve buddhinin işleyişi, hangisinin baskın olduğuna göre değişmektedir. Satva gunası hâkim olduğunda buddhi berrak, dengeli ve aydınlatıcı bir nitelik kazanmakta ve birey, Puruṣa'nın saf bilinciyle daha uyumlu hareket edebilmekte, gerçekleri ayırt edebilmektedir. Rajas gunası etkin olduğunda buddhi hareketli, tutkulu ve arzu odaklı hale gelmekte; bu durum zihni kararsızlaştırarak bireyin içsel dinginliğini bozmaktadır. Tamas gunası baskın olduğunda ise buddhi ağırlaşmakta, bulanıklaşmakta ve edilgenleşmektedir; böylece yanılsamalar artmakta ve birey gerçek bilgidен uzaklaşmaktadır. Bu durum, cehaleti dolayısıyla da acıyı ve yeniden doğuş, samsara döngüsünü sürdüren temel sebeplerden biridir. Acıyla savaşmanın tek yolu, samsara döngüsünü sonsuza dek terk etmektir. Bu çalışmada, kadim literatürde insan varlığının ve bütünlüğünün anlaşılması ve deneyimlenmesi için tatmin edici bir açıklama olarak görülen ve günümüzde de hem tezahür kavramının anlaşılması hem de bireyin kendisini bilme yolculuğunda önemli bir rehberlik sunan Samkhya felsefesinin temel ilkeleri ve bu ilkerin birbirleri ile etkileşimleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Samkhya felsefesi, varoluş, yaradılış, Hint felsefesi, Prusha, Prakriti

Abstract

Philosophically, the meaning of life is not an objective reality, but a process that is constantly questioned and shaped by the individual's existence. Different philosophical, religious and esoteric knowledge on discovering the meaning of life reaches humanity through scientific approaches, teachings, symbols and myths in many cultures. In Samkyha philosophy, two basic principles, Purusha and Prakriti, are considered in explaining the concepts of existence and freedom. Of these, Purusha is expressed as consciousness and has unchanging qualities. Prakriti is the creative power of Prusha, which evolves at different levels and enables the manifestation of the twenty-three tattvas. These tattvas include buddhi (discriminating intelligence), ahamkara (ego), and manas (perceptual mind), the sense organs, motor organs, tanmantras and elements. Human experience manifests from the interaction of Purusha and Prakriti at different levels. Purusha refers to the observer, the indifferent witness, while Prakriti includes all cognitive, moral, psychological, emotional, sensory and physical aspects of reality. The thoughts and mental events underlying these processes are conscious only to the extent of the enlightenment reflected from Purusha. According to Samkhya philosophy, gunas, defined as qualities, are important in the interaction with buddhi of the components resulting from the evolution of Prakriti. The gunas, defined as satva, rajas, tamas, are the flow forms of energy according to Samkhya philosophy, and the functioning of buddhi changes according to which one is dominant. When the satva guṇa is dominant, buddhi becomes clear, balanced and enlightening, and the individual is able to act more in harmony with the pure consciousness of Purusha and discern truths. When the rajas guṇa is active, buddhi becomes restless, passionate and desire-oriented, destabilizing the mind and disturbing one's inner stillness. When the tamas guṇa is dominant, the buddhi becomes sluggish, clouded and passive, thus increasing illusions and distancing the individual from true knowledge. This is one of the main reasons that perpetuates ignorance and therefore suffering and the cycle of rebirth, samsara. The only way to fight suffering is to leave the cycle of samsara forever. In this study, the basic principles of Samkhya philosophy and their interactions with each other, which are seen in ancient literature as a satisfactory explanation for understanding and experiencing human existence and wholeness, and which today offer important guidance both in understanding the concept of manifestation and in the individual's journey of self-knowledge, are discussed.

Keywords: Samkhya philosophy, existence, creation, Indian philosophy, Purusha, Prakriti

Giriş

Samkhya (Sanskritçe: साङ्ख्य, IAST: sāṅkhya), kelimesi, sayı(lar) anlamına gelmekte ve bu felsefi sistemin ilkeleri sayısal açıklamalarla ifade edilmektedir. Bir başka görüşe göre, Samkhya kelimesi Sama (doğru, dengeli) ve Khya (bilgi) olmak üzere iki kelimeden oluşmakta ve bu felsefede doğru bilginin anlaşılması için farklı yaklaşımlar sunulmaktadır. Her iki anlamda da Samkhya, insan deneyiminin tamlığını açıklamak için kozmosu yöneten ilkelerin analitik numaralandırmasını yapan bir düşünce ekolünü ifade etmektedir. Bu sistemin kurucusu Kapila'dır ve önemli metinsel kaynağı olduğu kabul edilen Samkhyakarika'nın 8. yüzyılda Ishwarakrishna tarafından yazıldığı düşünülmektedir. Gaudapaada ve Vachaspati Mishra'nın metin hakkındaki yorumlarının da ekolün daha anlaşılabilir ve uygulanabilir olması açısından önemi birçok çalışmada vurgulanmaktadır. Samkhya felsefesi tüm evreni gerçekliği inkâr edilemez ve altta yatan nihai bir nedenin sonucu ve olarak görmektedir. Bu sisteme göre bir şey bir şeyden çıkmalıdır; hiçbir şey hiçbir şeyden çıkamaz bir başka deyişle evren kendi nihai nedeninden ortaya çıkmaktadır ve evrenin gerçekliği inkâr edilemez olduğu için, nedeninin gerçekliği de inkâr edilemezdir. Samkhya felsefesi evreni ve O Bir'in bir tezahürü bir açılımı olarak görmektedir ve ekolünün temel noktası cennetteki Rabbinden ziyade "O" Bir'in açılımıdır. "O" evreni kendinden var eden, destekleyen şey, yok eden, devinimin kendisi olarak tanımlanmaktadır. Yani Samkhya felsefesinde yaratma yerine tezahür etme kavramı kullanılmaktadır. Çünkü yaratma kavramı yaratıcı ve yaratılan olarak iki nihai gerçekliğin varlığını ima etmektedir ve bu durumda aşkın olan evrenin tek nihai gerçekliği olamamaktadır. Halbuki nihai gerçeklik mutlak ve tanım gereği tek olmalıdır. Dolayısıyla evrenin aşkın hali yaratmaz ama kendisini evreni oluşturan çeşitli varlıklar şeklinde göstermektedir bu da yaratma değil tezahür etmek olarak ifade edilmektedir çünkü yaratıcı ve yaratılan bir ve aynıdır (Knut A. Jacobsen, n.d.; Osto, 2018; Sumana Ray Paul, 2023; Virupakshananda, 1995).

Hint felsefesinin düalist bir ortodoks okulu (Knut 2004; Osto 2018) olan Samkhya, astika darşana (teist felsefe) olarak kabul edildiğinden, bu sistemin tüm felsefi öğretileri gerçekliğin ve insan deneyiminin iki bağımsız nihai ilke olan Purusha ve Prakriti tarafından oluşturulmasını esas almakta ve Prakriti'nin Purusha'dan ayrılışını ve ikisi arasındaki farklılıkları farklı tezahür ve tattva seviyelerinde açıklamaktadır (Sumana Ray Paul, 2023; Talwar, 2001; Virupakshananda, 1995)

Bu ekol, evrenin oluşumunu, devinime, evrime dayandırmaktadır. Samkhya felsefesi, evrenin rastlantısal değil, Prakriti'nin içsel, doğal dinamikleriyle evrimleştiğini savunmaktadır. Yani evrendeki tüm maddi ve zihinsel oluşumlar, Prakriti'nin doğal devinimiyle ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte sonuçlar potansiyel olarak sebeplerin içindedir yani hiçbir şey yoktan var olmaz, vardan da yok olmaz, tohumun içinde ağacın tüm potansiyelleri vardır ve mevcuttaki bu potansiyeller zamanla dönüşerek görünür hale gelmektedir, tohumun içsel doğası zamanla ağaca dönüşmektedir (Sat Karya Vada, Parinama Vada). Bu sayede birey sebep-sonuç ilişkisini kurabilir ve dönüşüm sürecinin nasıl gerçekleşeceğine odaklanabilir (Talwar, 2001 ;Knut A. Jacobsen, n.d.; Virupakshananda, 1995).

Samkhya felsefesi, Purusha ve Prakriti temelinde oluşturulan sistem ile sadece metafiziksel bir sistem sunma hedefinde olmayıp, bireyin içsel yolculuğuna, zihinsel süreçlerine ve nihai özgürlüğüne ulaşma yolunda kapsamlı bir yaklaşım oluşturma misyonunu taşımaktadır. Ancak, böylesine kapsamlı ve analitik bir felsefik sisteminin günümüzde Türk akademik çevrelerinde yeterince kapsamlı ve felsefi derinlikte incelenmediği görülmektedir. Mevcut literatür incelendiğinde, Samkhya felsefesinin detaylandırılmadığı, kavramların kıyaslamalı olarak ele alınmadığı görülmektedir. Bu da Samkhya'nın insan bilinci, etik yaşam ve doğa ile ilişki bağlamında sunduğu derinlikli görüşlerin yeterince anlaşılmasına neden olmaktadır. Bu gibi eksiklikler, böylesine önemli kadim bilginin ülkemizde değerlendirilmesini engellemektedir. Bu derlemede, kadim literatürde insan varlığının ve bütünlüğünün anlaşılması ve deneyimlenmesi için tatmin edici bir açıklama olarak görülen ve günümüzde de hem tezahür kavramının anlaşılması hem de bireyin kendisini bilme yolculuğunda önemli bir rehberlik sunan Samkhya felsefesinin temel ilkeleri ele alınmış ve bu felsefenin çağdaş bir anlayışı hem teorik hem de pratik düzeyde bir farkındalık kazandıracak şekilde sunulmuştur. Ayrıca bu derleme Türkçe literatürde detaylı bir şekilde ele alınmayan bu sistemin anlaşılabilirliği ve birlik, Hint felsefesindeki tamlık gibi kavramlarının aktarılabilirliği açısından önem taşımaktadır. Özellikle zihin, bilinç ve varoluş ekseninde bu öğretiyi değerlendirerek, hem akademik alana katkı sunmak hem de bireyin yaşamına felsefi bir yön kazandıracakı düşünülmektedir. Bu bağlamda çalışma, kadim bilgilerin günümüz insanına nasıl rehberlik edebileceğini ortaya koyarak Türkçe literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

1. Purusha ve Prakriti

Samkhya, iki indirgenemez, doğuştan gelen ve bağımsız gerçeklik arasında ayrım yapmaktadır. (Sharma, 2000) Purusha, tanık bilinci iken Prakriti madde, zihnin ve algının faaliyetleridir. Samkhya'da Purusha bilinci ifade ederken, Prakriti gerçekliğin tüm bilişsel, ahlaki, psikolojik, duygusal, duyusal ve fiziksel yönlerini içermektedir. Madde veya doğa olarak ifade edildiğinde bilişsel, zihinsel, psikolojik ve duyusal faaliyetlerine yönelik işlevleri göz ardı edilmiş olmaktadır (Knut A. Jacobsen, n.d.; Lusthaus, 2018).

Purusha, Samkhya felsefesinin ilk kavramı olarak kabul edilmektedir. Pur şehir anlamına gelirken Sheta ikamet eden, yaşayan, var olan anlamına gelmektedir. Purusha, duyular şehrinde yaşayan, ikamet eden saf bilinçtir olarak ifade edilirken beden duyular şehri olarak verilmektedir. Purusha tüm niteliklerin ötesinde olan tam olarak ifade edilemeyen, tüm deneyimlerin üzerinde olan evrensel ilkedir ve her yerdedir, tanıktır, değişmeyen ve mutlak olandır, varlığı kendindendir, nedensizdir, bağımsızdır (Knut A. Jacobsen, 2008; Virupakshananda, 1995).

Purusha sonsuz küçüklükteki parçacıkları bir arada tutan çekici bir güç, farkındalık veya saf bilinç anlamına da gelmektedir. Hiçbir şeyden evrimleşmez ve hiçbir şey ondan evrimleşmez. Purusha, saf bilinç, pasif tanık, duran, farkındalık, evreni gözlemleyen, değişmeyendir. Prakriti ise aktif doğa ilkesi, tüm maddi ve zihinsel olguların kaynağıdır, gücü, ilksel doğayı ifade etmektedir. Hiçbir şeyden evrimleşmez ama her şey ondan evrimleşir. Hem Purusha hem de prakriti sonsuz, mükemmel, tam ve bütündür. Purusha ve Prakriti Samkhya'nın yirmi beş tattvasından ikisini oluşturan iki temel ilkedir (Sridhar & Nagendra, 2021). Birbirlerinden çok farklıdırlar. İlki ebediyen değişmez ve tüm zekânın kaynağı iken, ikincisi sürekli hareket halindedir, sürekli değişmekte, gelişmekte ve devinmektedir. Her şey, en soyut saf bilinç olan Purusha ve potansiyel doğa Prakriti'den başlayarak, aşama aşama düşünceye, algıya, duyulara ve fiziksel nesnelere dönüşmektedir ve diğer tattvalar Prakriti'den evrimleşmektedir. Bir portakala bakıp onu algılayıp yeme sürecimiz bile aslında yirmi beş tattva'nın birlikte çalışmasının sonucudur. Samkhya felsefesine göre portakal yediğimizi sanırız, ama aslında tüm varlık sistemimizi oluşturan beden, zihin, bilinç ve doğa birlikte çalışarak o deneyimi mümkün kılmaktadır (Osto, 2018; Singh ravail & Kumar Amit, 2024; Sumana Ray Paul, 2023; Talwar, 2001;Knut A. Jacobsen, n.d. ;Virupakshananda Swama, 1995).

Prakriti, yaratıcı güçtür, devinendir, görülen her şey, evrensel madde, doğa, tüm elementler, akasha, beden, arzu, zihin, duygular, düşünceler olarak tezahür eden, Prusha dışındaki her şeydir. Bu nedenle, Prakriti'de dönüşen her şey tüm tezahürleri doğuran işleyişleri olan yirmi üç niteliğin, tattvanın tohumuyla aşılanmıştır. Bu güçler etkileşime girerek hem ölçülebilir hem de ölçülemez yönleri barındıran Mahat'ı, yani büyük ilke veya kozmik akli yaratır. Samkhya felsefesi, bilişsel yeteneklerimizin – algı, çıkarım, tanıklık, karşılaştırma, varsayım ve anlatılamayana anlama – algılamayana nasıl algılamamızı ve bilgimizin içsel sınırlarını nasıl tanımamızı sağladığını ifade etmektedir (Prabakaran, 2024; Knut A. Jacobsen, n.d.)(Virupakshananda, 1995)

Prakriti deneyimlerimizin, dünyanın ilk nedenidir ve üç temel nitelikten (guna) oluşmaktadır. Gunalar Prakriti'nin evrimini sağlayan enerjinin farklı akış şekillerini ifade etmektedir (Sharma, 2000; Sumana Ray Paul, 2023)Bunlar:

- Satva gunası – denge, incelik, hafiflik, aydınlanma ve sevinç;
- Rajas gunası– dinamizm, etkinlik, heyecan ve acı;
- Tamas gunası– eylemsizlik, kaba olma, ağırlık, engel ve tembellik.

Tezahür etmemiş Prakriti sonsuz, hareketsiz ve bilinçsizdir ve üç guna denge halindedir. Prakriti, bilinç veya Purusha ile temasa geçtiğinde gunaların bu dengesi bozulmakta ve tezahür etmemiş Prakriti'den deneyim dünyasının tezahürüne yol açmaktadır. Prakritide bu üç guna farklı oranlarda bulunmaktadır. Her guna günün belirli saatlerinde baskındır. Bu gunaların etkileşimi birinin veya bir şeyin, doğanın karakterini tanımlamakta ve hayatın ilerleyişini belirlemektedir (Bernard, 1999; James, 2001). Samkhya'nın guna teorisi çeşitli Hint felsefe okulları tarafından yaygın olarak tartışılmış, geliştirilmiştir. Gunalar Prakriti'nin evrimi olarak bilinen tezahür aşamalarının gerçekleşebilmesi için çeşitliliğin sağlanmasındaki temel faktörlerdir (Chakraborty, 2024; Osto, 2018; Virupakshananda, 1995).

2. Evrim

Prakriti her şeyin maddi nedenidir. Sonsuzdur, çünkü sınırlı olan şeylerin maddi nedeni olamaz. Tüm tezahürlerin tezahür etmemiş alt tabakasıdır. Prakriti deneyimimizin kaynağıdır, bir dizi maddi varlığın evrimi değil deneyimin kendisinin ortaya çıkması sürecini ifade etmektedir. Deneyimin ve onun unsurları arasındaki ilişkilerin tanımıdır, evrenin kökeninin açıklaması değildir. Ancak tüm bu evrime rağmen onun duyarsız ve zekâdan yoksun ve Purusha ile tam olduğu da unutulmamalıdır (Knut A. Jacobsen, 2008; Osto, 2018; Talwar, 2001; Virupakshananda, 1995)

Farklı varlıklar olarak tezahür etmek ve çeşitlilik Prakriti'nin esasıdır. Prusha Prakriti'yi farklı varlıklar olarak bir arada tutarak onların bireyselleşmesine yardımcı olmaktadır. Prakriti'nin evrimi tattvalarla açıklanmaktadır. Kapila evrenin ve ötesinin tüm gerçekliğini yirmi beş tattva ile açıklamaktadır. Tattva terimi kabaca element, öge, unsur, ilke olarak ifade edilmektedir ve tattva, bir şeyi "o şey" yapan öz"dür. Kelimenin tam anlamıyla, bir nesnenin onu başka bir sınıftaki nesnelerden ayıran özsel, temel niteliği olan "O-luk" "Öyle Oluş" anlamına gelmektedir. Aynı zamanda, belirli bir nesne aracılığıyla temsil edilen nesnelerin bir sınıfında tezahür eden bir ilke veya işlev anlamına da gelmektedir ve evren, yirmi beş tattva, ilke aracılığıyla O Bir'in tezahürüdür. Tatvalar sayesinde enerjinin dönüşümü ve farklı formları anlaşılabilir hale gelmektedir çünkü bu sisteme göre, bütün evren tattvalar aracılığıyla tezahür etmektedir. Yani bir nesne de bir canlı da bir düşünce de bir duygu da belirli bir tattvanın dışavurumudur. Kapila'ya göre, biz kediye sadece gördüğümüzde değil, onu kedi olarak kavradığımızda, aslında zihnimiz o nesneye ait tattva'yı yani kedilik ilkesini, özünü tanımaktadır (Sumana Ray Paul, 2023; Talwar, 2001; Knut A. Jacobsen, n.d.; Osto, 2018; Gerald James Larson, n.d.; Haney, 2002; Virupakshananda Swama, 1995).

Bu sistemin başlangıcında, saf bilinç olan değişmeyen Purusha ve değişken, devinim halinde olan ilksel madde Prakriti bulunmaktadır. Prakriti harekete geçtiğinde aşağıda verilen yirmi üç tattva sırasıyla oluşmaktadır. Bu tattvalardan ilk üçü bilimsel yöntem kullanılarak deneysel olarak anlaşılacak kadar süptil, inceliklidir. Bu üç tattvanın dünyası öznel dünya olarak adlandırılmaktadır ve duyu organları tarafından algılanmanın ötesindedir (Knut A. Jacobsen, n.d.; Talwar, 2001; Virupakshananda Swama, 1995).

- **Prusha:** Saf bilinç
- **Prakriti:** Evrensel madde, Purusha dışındaki her şey
- **Buddhi:** Ayırt edici zekâ, akıl, sezgi
- **Ahamkara:** Ego, benlik
- **Manas:** Zihin, duyuusal zihin, algı düzenleyici
- **Beş duyu organı:** Jnanendriya: kulak, deri, göz, dil, burun. Organlar yalnızca fiziksel araçlar iken, Samkhya duyuları altta yatan süptil yazılımlar olarak değerlendirmektedir.
- **Beş eylem organı:** Karmendriya: ağız, kollar, bacaklar, boşaltım ve üreme organları
- **Beş tanmantra:** Öz, duyuusal niteliklerin özleri, duyu nesneleri, elementlerin süptil halleri: ses, dokunma, renk, tat, koku. Samkhya bu beşini evrenin temel çekirdeği olarak kabul etmektedir. Bilişsel duyular (işitme, dokunma, görme, tat alma ve koku alma), aktif duyular (konuşma, eller, ayaklar, boşaltım organları ve cinsel organların işleyişinin altında yatan süptil yazılımlar) ve tanmatralar manas (duyuusal zihin) ile bir araya getirilmiştir çünkü manasın bu tattvaların denetleyicisi olarak hepsini temsil edebileceği düşünülmektedir.
- **Beş element:** Bhuta, kaba elementler: akasha (boşluk, eter), vayu (hava), tejas (ateş), apas (su) ve prithivi (toprak) (Singh et al., 2022)

Prakriti yirmi üç tattva olarak tezahür etmektedir (Chakraborty, 2024; Osto, 2018; Virupakshananda, 1995). Prakriti'nin ilk evrimi buddhi'dir. Buddhi, düşünme prensibinin merkezidir ve tespit eder, belirler, karar verir. Kozmik boyuttaki mahat yani kozmik zekânın, aklın, bireyseldeki tezahürüdür ayırt edici zekâ, akıl, iç görü, farkındalık ve sezgilerimizdir. Bilinçli farkındalığı mümkün kılan tattvadır fakat bilinç değildir, bilinç gibi davranır çünkü Purusha'nın ışığını yansıtmaktadır. Samkhya felsefesine göre Purusha buddhiye yansıma ile bağlantılıdır ve buddhi tüm bilişleri yapar, tüm deneyimlere onun için aracılık etmektedir. Temel işlevleri gerçek ile yanılsamayı ayırma gücü (viveka), duyularla algılanan bilgileri değerlendirme ve karar verme (adhyavasaya), manas ve ahamkara arasında gerekli yönlendirmeyi yapma, iletişimi sağlama (niyama), sağduyu, ahlak, doğru-yanlış ayrımının yapılması, hakikate ve mükemmel bilgiye götüren aydınlanmış ayrımcılık ilkesini (dharma-adharma) ve

bu tür işlevlerin sınıflandırıldığı, bilindiği ve anlaşıldığı ve temelinde ayırt etme ilkesini esas alan tattvadır (Knut A. Jacobsen, 2008; Talwar, 2001; Virupakshananda, 1995).

Buddhi diğer tattvalara göre Atman'a çok yakındır ve bu nedenle bu ana enerjinin ve ondan yansıyan aydınlanmanın büyük oranını almak için iyi bir konuma sahiptir. Zihin gücünü buddhiden, duyular zihinden ve beden de duyulardan almaktadır. Gücün Atman'dan bedene aşamalı olarak aktığı bu süreçte, güçte kademeli olarak niceliksel ve niteliksel bir azalma meydana gelmektedir. Bir nehrin kaynağında suyun çok temiz ama kollara ayrıldıkça ve yol aldıkça bu saflığı, berraklığı kaybetmesi gibidir. Buddhi Prakriti'nin tezahürü olduğu için, değişkendir. Buddhinin satvikleşmesi, arınması, saf ve berrak hale gelmesi, bireyin Puruṣa'yı idarak edebilmesini ve onun ışığını yansıtabilmesini sağlamaktadır ve aydınlanmaya, kurtuluşa, özgürlüğe giden yolda çok önemlidir (Baba, 1990; Knut A. Jacobsen, 2008; Virupakshananda, 1995).

Samkhyakakaika'da buddhinin sekiz farklı biçimi, hali, eğilimi, var oluşu yani işleyiş biçimi vardır bunlar sekiz bhava olarak isimlendirilmiştir ve insan davranışlarının temelde zihinsel karar ve eğilimlerden doğduğunu göstermektedir. Bu kavramlar bireyin ahlaki, bilişsel ve duyusal düzeyde nasıl çalıştığının açıklanmasını sağlamakta ve kişi bu sekiz biçimin farkındalığına eriştiğinde davranışlarını değerlendirme konusunda da yol almaktadır. Bu haller buddhinin hangi fazda olduğunu ifade etmektedir ve temelde dharma/adharma, jnana/ajnana, vairagya/raga, aisvarya/anaishvarya, olarak belirtilmiştir. Dharma/adharma erdem/erdemsizlik yani bir şeyin etik mi etik dışı mı, doğru mu yanlış mı olduğunu değerlendirmektedir, ahlaki değerler ve görev bilinci ile ilişkilidir. Jnana/ajnana bilgi/bilgisizlik yani gerçek bilginin anlaşılması, anlama kapasitesi, gerçekte bilgi vasıtasıyla bağ kurup kuramayla ilişkilidir. Vairagya/raga ilgisizlik/bağlılık yani nesnelerden ve zevklerden arzu yoksunluğu, isteksizlik, arınmışlık veya duyusal nesnelerin, zevklerin peşinden koşma arzu etme hallerini ifade etmektedir. Aisvarya/anaishvarya irade gücü/irade zayıflığı yani umut besleme veya güvenini yitirme ile ilgilidir. Birey jnana bhavada ise net bir iç görüş, bilgi ve sezgiye sahipken; raga bhavada arzularının peşinden koşmaktadır. Buddhide sattva baskın ise erdem, isteksizlik, irade gücü ortaya çıkarken; tamas baskın ise bunların karşıtları erdemsizlik, bilgisizlik, arzuların peşinden koşma, irade zayıflığı ortaya çıkmaktadır. Bu sekiz biçim buddhinin algı ve karar süreçlerinin ahlaki, bilişsel ve duygusal yönlerini temsil etmekte bunlardan jnana dışındakiler buddhi ile Prakriti'yi bağlarken, bilgi erdemli olma yolunda kullanıldığında özgürlük sağlamaktadır. Bireyin bunları nasıl kullandığı Prakriti'ye bağlanmasını, samsaraya, karma döngülerine takılmasını veya özgürleşmesini belirlemektedir (Knut A. Jacobsen, n.d.; Talwar, 2001; Virupakshananda Swama, 1995).

Buddhi'den sonra ahamkara, ego oluşmaktadır. Bu benlik veya kişilik ilkesidir, bir varlığın veya varoluşun ben'idir, kendini var etme ve kendini öne sürme bilgisinin kaynağıdır. Kendimize ait olduğunu düşündüğümüz veya kendimize ait olduğunu düşündüğümüz dünyanın o kısmını tasvir eder: zihin, beden, belki aile, mülk, rütbe. Benmerkezciliğin ilkesidir- kendine eşsiz, farklı, diğerlerinden ayrı duran ve her şeyin kendisi için var olduğu bir referanstır. Prakriti'nin parçalarını bireyselleştirir ve tanımlar: kendi başına doğa birdir, sürekli ve ayrılmamıştır. Mülkiyetin merkezidir ve bu nedenle 'benim' ve 'senin' kavramlarıyla ilgilidir. Puruṣa'nın potansiyelinde bulunan bireyselliği, bireyin ruhunu oluşturan temelde Prakriti'ye iletir. Bu yüzden Samkhya'nın diğer tattvaları gibi tamamen bilişsel ve maddi bir işlevi de vardır. Beş duyu nesnesini deneyimlemeye yönelik tüm arzunun kaynağıdır. Bu amaca ulaşmak için, kendisinden geliştiği buddhi'nin işleyişini kontrol etme gücüne sahiptir. Diğer tüm unsurlar ondan evrimleşir (Knut A. Jacobsen, 2008 ; Talwar, 2001).

Ahamkara'dan sonraki evrim iki yönde ilerlemektedir. Bir yönde, ahamkaradan evrim manas (zihin) ve iki grup aktif ve bilişsel duyu ile sonuçlanmaktadır. Ahamkara tarafından üretilen arzunun tatmini, zihnin beş aktif duyuyu beş kaba unsurun nesnel dünyasıyla temas kurmak için araç olarak kullanması ve beş bilişsel duyu aracılığıyla geri bildirim alması yoluyla elde edilmektedir. Diğer yönde, ahamkara'dan gelen evrim beş tanmatra ile sonuçlanmakta ve bunların her biri daha sonra ilgili kaba unsura evrimleşmektedir. Böylece, manas iki duyu seti, beş duyu nesnesi ve beş kaba elementten oluşan yirmi bir tattva, evrenin çeşitliliğini deneyimleme amacına hizmet etmek üzere ahamkara'dan doğmaktadır (Knut A. Jacobsen, 2008; Talwar, 2001; Virupakshananda Swama, 1995).

Manas genellikle zihin olarak çevrilmektedir ancak bu yanıltıcı olabilir. Manas, merkezi bilgi işleme yapısının en alt kısmını belirtmektedir. İşlevi duyuları ve algıları düzenlemek, bir araya getirmek veya koordine etmektir. Kısmen duyular tarafından sağlanan duyusal verilerden birleşik bir resim oluşturmak ve kısmen de zekâdan gelen emirleri organların gerçek, ayrı eylemlerine çevirmek için işlev

görmektedir. Yani hem bilişsel bir güç hem de bir eylem gücüdür, deneyim yaşamamızın en önemli bileşenlerindendir (Knut A. Jacobsen, 2008; Talwar, 2001; Virupakshananda, 1995).

Akıl, ego ve zihin birlikte iç organ veya maddi ruhu oluştururken, diğer duyular topluca dış organ olarak adlandırılmaktadır. Ayrılmaz bir birim olarak iç organ, yaşam ilkesidir. Bilişte, iç organın aktivitesi dışsalın aktivitesini takip eder, ancak sürekli olarak aktiftirler, bu nedenle aktiviteleri de eş zamanlı olmaktadır. Dış organ sıkı bir şekilde şimdiki zamana bağlı iken; iç organ, ruh ise geçmişte ve gelecekte de aktif haldedir (Knut A. Jacobsen, 2008; Talwar, 2001).

Zihin, duyular ve eylem organlarından oluşan tattvalar biyolojik yetenekler iken duyu organları deneyimin gerçekleşmesini sağlayan araçlardır. Eylem güçlerinin kaba isimleri ağız, kollar, bacaklar, boşaltım, üreme organlarıdır. İletişim kurma, alma veya tüketme, hareket etme, dışkılama ve üreme gibi temel biyolojik yetenekleri sembolize etmektedirler (Knut A. Jacobsen, 2008; Talwar, 2001; Virupakshananda, 1995).

Beş duyuusal kapasite; beş eylem kapasitesi, ve beş ince unsur veya duyuusal içerik modu tanmatralardır. Bunlar: biçim (rūpa), ses (shabda), koku (gandha), tat (rasa), dokunma (sparsha)), bunlardan beş kaba unsur veya algısal nesnelerin biçimleri ortaya çıkmaktadır (toprak (prithivi), su (jala), ateş (agni), hava (vayu), eter (akasha) (Haney, 2002; Osto, 2018; Virupakshananda, 1995).

Maddi unsurlar, Samkhya'nın tanmantrası adını verdiği şeyi veren egonun kaba, tamasik yönünden tezahür etmektedir. Bunlar da sırayla elementleri (bhuta, maha bhuta) vermektedir. Elementler akasha (eter), hava, ateş, su ve topraktır. Tanmantra bileşik olmayan duyuusal özellikler gibi görünmektedir; belki de her biri yalnızca bir duyuusal niteliğe sahip olan ince unsurlar, elementlerin süptil halleridir: ses, dokunma, görünürlük, tat ve koku. Kaba unsurlar ise muhtemelen tanmantranın sabit bileşikleridir: eter yalnızca sese sahiptir, hava da dokunmaya sahiptir, ateş de görünür, su ayrıca tada sahiptir ve toprak da bu beş niteliğe sahiptir (Kaiser, 2024).

Bhuta yani kaba elementlerden her birisi bazen bir tattvayı belirtmek için kullanılmaktadır ve her birinin aşağıdaki gibi ilgili bir algısal duyu ve bir duyu organıyla ilgili bir nesne sınıfını temsil ettiği kabul edilmektedir (Knut A. Jacobsen, n.d.; Talwar, 2001; Virupakshananda, 1995).

- Toprak, koku alma duyusu aracılığıyla burunla ilişkilidir;
- Su, tat alma duyusu aracılığıyla dil ile ilişkilidir;
- Ateş, gözlerle görme duyusu aracılığıyla ilişkilidir;
- Hava, deri ile dokunma duyusu aracılığıyla ilişkilidir; ve
- Akasha titreşim enerjisi, işitme duyusu aracılığıyla kulaklarla ilişkilidir.

Samkhya felsefesinde hem algılayan, düşünen, hareket eden ve maddesel olarak tezahür eden kozmik evrenin hem de bireysel varlığın tüm yapısı, deneyimin nasıl oluştuğu adım adım yukarıda verilen yirmi beş temel unsur yani tattva ile açıklanmaktadır. Bu sisteme göre insanın özgürleşmesi, Purusha ile Prakriti'nin farklı doğalarını ayırt edebilmesine bağlıdır (Gerald James Larson, n.d.; Knut A. Jacobsen, n.d.; Talwar, 2001; Virupakshananda, 1995).

İnsanlar yukarıda belirtilen tüm tattvaların bileşimidir. Ölümde beş kaba elementten oluşan bedenimizi kaybederiz; geri kalanlar göç eden varlığı oluşturmaktadır. Purusha'nın kendisi göç etmez; sadece izler. Göç, bir aktörün farklı kıyafetler giymesi ve birçok rol üstlenmesine benzetilir; karma (eylem) yasası olarak da bilinen neden ve sonuç yasası tarafından belirlenir (Lallianrawna, 2025)

Samkhya felsefesine göre evrendeki canlılar üç bedene sahiptir. Bu bedenler fiziksel beden, süptil beden ve nedensel bedendir. Fiziksel beden yukarıda açıklanan beş kaba elementten oluşmaktadır. Süptil beden buddhi, ahamkara, manas ve manas ile etkileşimde olan duyular, duyu organları ve duyu nesnesi ile ilişkilendirilebilmektedir. Nedensel beden ise bilincin bir kısmından oluşmaktadır. Nedensel beden süptil bedene, süptil beden de fiziksel bedene nüfuz ederek harekete geçmesini sağlamaktadır. Purusha tüm varoluşun en süptil tezahürüdür ve süptil bedenin buddhi, ahamkara ve manasını aktive ederek fiziksel bedenin nefes alma, iç güdüler, refleksler gibi istemsiz süreçlerin harekete geçirilmesini sağlamaktadır. Fiziksel beden doğası, buddhi veya ahamkaradan hangisinin daha dominant olacağını belirlemektedir. Budhinin düşünce dalgaları veya fiziksel beden içgüdüsel ihtiyaçları tarafından harekete geçirilen ahamkara da manasa nüfuz etmekte ve onu harekete geçirmektedir. Manas, duyularla

iletişim kurarak fiziksel faaliyeti harekete geçirir. Süptil beden bu şekilde aktive olduktan sonra fiziksel beden her hücresine nüfuz edebilmekte ve onu aktive etmektedir. Fiziksel beden beş elementten oluştuğu için, çeşitli sınırlamalara tabiidir ve süptil beden yalnızca kısmi işleyişine izin verebilmektedir. Fizik beden doğası süptil beden etkinliğini etkilemektedir. Nedensel beden de süptil ve kaba fizik bedenler aracılığıyla ifade bulmaktadır. Dünyada insan bedeni dışındaki tüm varlıklar süptil beden kendisini ifade etmesine imkân sağlamayan kaba bedenlere sahiplerdir ve buddhi ile etkileşimleri yeterli boyutta olmamaktadır (Knut A. Jacobsen, n.d.; Talwar, 2001).

Prakriti maddidir ve görülen ve görülmeyen her şeyi içermektedir. Akasha ebedi olan elementtir ve diğer elementler ondan dönüşmektedir. Elementlerin birbirine dönüşümü prana adı verilen ilkel enerji ile akashanın birleşmesi sonucu gerçekleşebilmektedir. Prana'nın tekrarlanan darbeleriyle etki eden akasha, vayu (hava) veya titreşimler üretmekte sonrasında ısıya, tejas (ateş) dönüşüme yol açmaktadır. Sonra bu ısı sıvılaşmayla, apas (su) sonra da prithiviye (toprak) dönüşmektedir. Hareket, titreşim veya düşünce biçiminde bilinen her şey prananın ve madde biçiminde bildiğimiz her şey, akasha'nın bir modifikasyonudur. Dünyada madde ve kuvvet (enerji) hep birlikte görülmektedir; biri diğerinden ayrı değildir. Aslında bunlar sadece, daha derin ve süptil olan iki ilkel ilke olan prana ve akashanın yoğunlaşmış, görünür hâle gelmiş kaba tezahürleridir. Prana yaşamsal kuvvet olarak adlandırılrsa da sadece insan yaşamıyla sınırlandırılmamalı ve Atman ile özdeşleştirilmemelidir. Bu felsefeye göre yaratılışın ne bir başlangıcı ne de bir sonu vardır; bu süreç ebedi bir devinim olarak tanımlanmaktadır (Fasching, 2022a, 2022b; Knut A. Jacobsen, 2008; Osto, 2018; Talwar, 2001; Virupakshananda, 1995).

Düşünce süreçleri ve zihinsel olaylar yalnızca Purusha'dan aldıkları aydınlatma ölçüsünde bilinçlidir. Samkhya'da bilinç, zihnin üstlendiği maddi yapılandırmaları veya şekilleri aydınlatan ışığa benzetilir. Bu nedenle, zihinden bilişsel yapılar ve saf bilinçten aydınlatma aldıktan sonra, entelekt bilinçli gibi görünen düşünce yapıları yaratır. Ego veya fenomenal benlik olan Ahamkara, tüm zihinsel deneyimleri kendine mal eder ve böylece zihnin ve entelektin nesnel faaliyetlerini, bunlara sahip olarak kişiselleştirir. Ancak bilinç, aydınlattığı düşünce yapılarından bağımsızdır (Isaac ve Dangwal, 1997).

Purusha – Prakriti bağlantısının doğası ilk bakışta sorundur. Etkin olmayan ruh maddeyi nasıl etkileyebilir ve akılsız bir madde olan doğa nasıl birinin amacına hizmet edebilir? Purusha, Prakriti'yi hareket ettiremez, ancak Prakriti Purusha'nın varlığına ve niyetlerine yanıt verebilir. Prakriti, bilinçsiz olmasına rağmen, satva guṇa'sı, yani doğanın bilgi-zekâ yönü nedeniyle belirli, yapılandırılmış bir şekilde yanıt verme yeteneğine sahiptir. Erken Samkhya geleneğindeki standart benzetme, süt (bilinçsiz bir madde) buzağıyı beslemek için akmaya başladığında, Prakriti'nin Purusha'yı beslemek için aktığını açıklamaktadır. Sonraki metinlerde, aydınlanma ve yansıma bu bağlantı için standart modellerdir (Purusha'nın Prakriti'yi aydınlattığı ve Prakriti'nin Purusha'nın doğasını yansıttığı söylenir), böylece Prakriti ve Purusha'nın birbirlerinin özsel durumlarını etkilemeden birbirlerinin özelliklerini nasıl ödünç alabildikleri sorunu çözülmektedir (Burrow, 1971).

Prakriti'nin ruhla olan bağlantısının bir sonucu olarak, Prakriti birçok form geliştirmektedir: tezahür eden Prakriti'nin yirmi üç tattvası (gerçekliği). Bu evrimin karakteri biraz belirsizdir. Bu, kozmosun kökeninin bir açıklaması mıdır yoksa tek bir varlığın mı? Kozmojenik anlayış muhtemelen daha eskidir ve daha sonraki açıklamalarda da baskın görünmektedir. Panteistik bir açıklamada iki açıklama uyumlu hale getirilebilir, ancak panteizm klasik Samkhya'dan farklıdır. İsvarakṣṇa muhtemelen bu çelişkili konu hakkında kasıtlı olarak sessiz kalıyor, ancak mikrokozmos yorumlamaya meyilli görünüyor: aksi takdirde, evrenin bir bütün olarak nasıl ortaya çıktığını açıklamak için ya tek bir süper- Purusha'nın etkisi (yani Tanrı'nın etkisi) gerekecekti ya da tüm Purusha'ların birlikte koordineli bir etkisi gerekecekti. Bu ardışık ve birbirini izleyen hareketi, evrim ve temel sayesinde bireyin zihninin potansiyeli ortaya çıkarmaktadır. Burada, zihnin potansiyelini temsil eden buddhi ve bireysel bireyselliğin somutlaşması olarak ahamkara gibi terimleri pekala kullanabiliriz. Ancak, kozmik tezahürün gerçekleşmesi için, duyuların koordinatörünün -yani dış alemle ve çok bariz olan dış egemenlikle birlikte ince ve zarif içsel benliğin egzotik kombinasyonunun- yayılmasına daha fazla ihtiyaç vardır (Chakraborty, 2024; Virupakshananda, 1995).

Evrimin merkezi mekanizması, çevreye, mevcut sürecin alt yapısına veya konumuna duyarlı olan guṇasının karmaşık etkileşimidir. Suyun farklı yerlerde farklı davranması gibi (Himalaya dağının tepesinde buz olarak, bir tepe deresinde, okyanusta veya bir meyvenin suyu olarak) guṇası da öyle davranır. Doğanın çeşitli tezahürlerinde guṇasının hakimiyeti değişir; en yüksek biçimlerde sattva hükmederken, en düşük biçimlerde tamas her şeyi kapsamaktadır. Gerçek evrim sırası şu şekildedir: kök

doğadan ilk önce akıl (buddhi); ondan ego (ahamkāra); ondan on bir güç (indriya) ve beş duyu (tanmātra); ve tanmātralardan elementler (bhūta) ortaya çıkar (Fasching, 2022)

Dünya, yaratıcı tanrı Brahmandan bir nesneye kadar sadece bu tür bedenlenmiş enerjilerin bir bileşimidir. Tanrılar sekiz çeşittir; hayvanlar beş çeşittir ve insanlar, önemli bir şekilde, sadece bir gruba aittir. Elbette, Samkhya'nın tanrıları klasik Yahudi-Hristiyan-Müslüman Tanrıları değildir; onlar sadece deneysel dünya içinde ekstra uzun ömürlü, belki de çok güçlü varlıklardır, kendileri madde ve ruhun bileşimleridir (Osto, 2018)

3. Kurtuluş ya da Moksha

Samkhya felsefesi, acının ve yeniden doğuş döngüsünün (samsara) temelinde cehalet (avidya) olduğunu savunur. Bu cehalet, gerçek bilgiyle aşılabılır ve kurtuluş (moksha) ancak Purusha ile Prakriti arasındaki farkın kavranmasıyla mümkündür. Maddi dünya yani Prakriti, sürekli değişim halindedir; hiçbir şey kalıcı değildir. Doğum, büyüme ve yok oluş evrensel süreçlerdir. Bu yüzden varlık, bedensel yaşam sürdükçe yaşlılık ve ölüm açısından kaçamaz. Acıyla savaşmanın tek yolu, göç çemberini (samsara) sonsuza dek terk etmektir. Bu, normalde kaivalya olarak adlandırılan Samkhya felsefesindeki Purusha'nın kurtuluşudur ve Purusha ve Prakriti arasındaki bağın gevşetilmesiyle gerçekleşir. Bu bağ başlangıçta ruhun merak ve sorgulamasıyla oluşmuştur ve egonun kendimizi deneysel durumumuzla özdeşleştirilmesi nedeniyle son derece güçlüdür. Purusha aslında herhangi bir dış güçle bağlı olmasa da, gözlerini Prakriti'nin performansından ayıramayan bir gözlemcidir (Fasching, 2022).

Tüm bilişler ruh için akıl, zekâ tarafından gerçekleştirildiğinden, Prakriti ile Purusha arasındaki çok ince ayrımı tanıyabilen de akıldır. Ancak önce egonun etkisi nötrleştirilmelidir ki bu da meditasyon pratiği sayesinde yapılmaktadır. Adım adım, en düşük tattvalardan, maddi unsurlardan başlayarak ve kademeli olarak aklın kendisine ulaşarak, Samkhya felsefesi şu şekilde uygulamalıdır: "Bu bileşen ben değilim; benim değil; ben bu değilim." Bu, Prakriti'nin tüm biçimleri açısından tamamen içselleştirildiğinde, Purusha'nın metafizik yalnızlığının saf bilgisi ortaya çıkmaktadır. O, ona ait hiçbir dışsal-maddi şey olmadan kevala (yalnız)'dır (Sridhar & Nagendra, 2021).

Ve bir dansçı, performans gösterdikten sonra dans etmeyi bıraktığı gibi, Prakriti de görevi tamamlandığında bireysel bir Purusha için performans göstermeyi bırakmaktadır. O her zaman Purusha için hareket etmiştir ve artık onunla ilgilenmediği için ("Onu gördüm"), sonsuza dek durur ("Ben zaten görüldüm"), verilen ince beden kök- Prakriti'ye çözülmetedir. Bu sadece ölümdedir, çünkü kaba beden nedensel olarak belirlenmiş karmik eğilimler nedeniyle bir süre daha çalışmaya devam etmektedir (Lallianrawna, 2025)

Purusha sonsuza dek kurtuluşa girer. Purusha ve Prakriti fiziksel olarak eskisi kadar temas halinde olsalar da (ikisi de uzantıda her yeri kaplıyor gibi görünüyor) yeni bir başlangıcın amacı yoktur: Purusha istediği her şeyi deneyimlemiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Saf bilinç Purusha'nın, kendisini doğa Prakriti olarak göstermesi ve canlı birer varlık olarak zihin, zekâ ve akıl ile yaşamı deneyimleyerek varoluşumuzu en yüksek potansiyelimizde gerçekleştirmek tüm bu bilgi ve felsefik sistemler ile yolumuzun aydınlatılması hayatın anlamlı bir şekilde yaşanabilmesini olanaklı kılmaktadır. Samkhya felsefesi yüzyıllardır en eski kadim bilgilerle insanlığa hizmet etmekte ve yol göstermektedir. Tüm bu bilgileri, duyarlı ve erdemli insanlar olarak hayatımıza uyguladığımızda ve varoluşa sahip çıktığımızda hepimizin evren ile uyumlu bir şekilde yaşamasına kaynak olacağı düşünülmektedir.

Bu bağlamda, bireyin kendi içsel doğasını, özünü, benliğini, egosunu, zihnini tanıması, Purusha ve Prakriti arasındaki ilişkiyi kavraması, yalnızca bireysel aydınlanma için değil, aynı zamanda toplumsal uyum ve evrensel denge için de oldukça önemlidir. Samkhya felsefesi, temelinde insanları tüm var oluşla bir oldukları gerçeğine yönlendirirken, var oluşla, doğayla çatışmak yerine onunla ahenk içinde var olmamız gerektiğinin altını çizmektedir. Bu sistem, bireyin zihin, zekâ ve akıl gibi araçlar sayesinde, yaşam deneyimini bilinçli ve sorumlu bir şekilde yönlendirebilmesi ve sadece kendi varlığını değil, tüm canlıların varlığını da gözetken bir etik anlayışa ulaşmasını sağlamaktadır.

Samkhya felsefesinde tattva olarak belirtilen niteliklerin ve araçların etkin bir şekilde kullanımı ile birey öz benliğini keşfedebilmekte ve özgürleşebilmektedir. Bu farkındalık düzeyine erişen bireylerin oluşturduğu bir toplumda ise, hem bireysel hem kolektif bilinçte önemli dönüşümler deneyimlenebilir

ve Hint felsefesinde karşımıza sıkça çıkan ahlak ve etik yolunda (dharma) ilerleme kavramı insanlar tarafından yaygın tabana yayılabilir.

Kadim bilgilerin ışığında, evrensel yasalarla uyumlu, özüyle bir olmuş, tüm var oluşa saygılı bir yaşam sürmek, sadece spiritüel bir gelişim değil; aynı zamanda barış, adalet gibi temel değerlerin de yeniden inşası anlamına gelmektedir. Samkhya felsefesi, günümüz dünyasında maruz kaldığımız birçok bireysel ve toplumsal sorunun çözümünde çözümsel bir yaklaşım sunmakta; bireyi, evrenin ayrılmaz bir parçası olarak konumlandırarak, anlamlı ve bütünsel bir var oluşa doğru yönlendirmektedir.

Öneriler

Samkhya felsefesinin özellikle temel kavramlarının detaylı bir şekilde ele alındığı özgün araştırmalar ve çeviri çalışmalar, bu kadim öğretinin toplumumuz tarafından ulaşılabilirliğini artıracaktır. Ayrıca Samkhya felsefesinin daha derin bir anlayışla incelenmesi ve farklı disiplinlerdeki etkilerini gözlemleyebilmek için psikoloji, sosyoloji gibi alanlarla disiplinler arası çalışmalar faydalı olacaktır. Kişisel gelişim kapsamında Samkhya felsefesinin günlük hayata uygulanabilirliğini artıracak pratikler hazırlanıp, çeşitli programlarla bireylere ulaştırılması sistemin daha fazla kişi tarafından algılanmasını sağlayacaktır.

Kaynakça | References

- Baba, S. S. B. (1990). Indian Culture and Spirituality. *Delivered during the Summer Course*.
- Bernard, T. (1999). Hindu Philosophy. *Motilal Banarsidass*.
- Burrow, T. (1971). Classical Sāṃkhya. An interpretation of its history and meaning. By Gerald James Larson. pp. ix, 312. Delhi, Motilal Banarsidass, 1969. Rs. 30.00. *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain & Ireland*, 103(1), 85–85. <https://doi.org/10.1017/S0035869X00128849>
- Chakraborty, C. (2024). Jungian Collective Unconscious and the Purusha-prakriti of the Sankhya. *Journal of Applied Consciousness Studies*, 12(2), 109–113. https://doi.org/10.4103/jacs.jacs_159_23
- Fasching, W. (2022a). On the *Ātman* Thesis Concerning Fundamental Reality. *The Monist*, 105(1), 58–75. <https://doi.org/10.1093/monist/onab023>
- Fasching, W. (2022b). On the *Ātman* Thesis Concerning Fundamental Reality. *The Monist*, 105(1), 58–75. <https://doi.org/10.1093/monist/onab023>
- Gerald James Larson. (2001). Classical Sāṃkhya: An Interpretation of Its History and Meaning. *Motilal Banarsidass*, 154–256.
- Haney, W. S. (2002). Culture and Consciousness: Literature Regained. New Jersey: Bucknell University Press.
- Isaac, J., & Dangwal, R. (1997). *Bildiriler*.
- James, G. L. (2001). Guna. *The Illustrated Encyclopedia of Hinduism: AM*.
- Knut A. Jacobsen. (2008). Theory and Practice of Yoga. *Motilal Banarsidass*, 100–101.
- Lallianrawna, S. (2025). *Indian Knowledge System and the Concept of Matter: A Review of Ancient Philosophical and Scientific Perspectives* (Vol. 16).
- Lusthaus, D. (2018). Samkhya. *Resources for East Asian Language and Thought*.
- Osto, D. (2018). No-Self in Sāṃkhya: A Comparative Look at Classical Sāṃkhya and Theravāda Buddhism. *Philosophy East and West*, 68(1), 201–222. <https://doi.org/10.1353/pew.2018.0010>
- Sharma, C. (2000). *A Critical Survey of Indian Philosophy*.
- Singh, V., Kushwaha, H. C., Dwivedi, S., Yadav, A., & Kamlesh. (2022). Concept of Panchmahabhutand its utility. *Journal of Ayurveda and Integrated Medical Sciences*, 7(3).
- Singh ravail, & Kumar Amit. (2024). Utility Of Sankhya School Of Indian Philosophy In Contemporary Educational System. *Selp Journal of Social Science - A Blind Review & Refereed Quarterly Journal*.

- Sridhar, M., & Nagendra, H. (2021). Consciousness in Indian philosophy and modern physics. *International Journal of Yoga - Philosophy, Psychology and Parapsychology*, 9(2), 53. https://doi.org/10.4103/ijoyppp.ijoyppp_8_21
- Sumana Ray Paul. (2023). A comprehensive review on Basic Principles of Samkhya Darshana and their implications in Charaka Samhita. *Journal of Ayurveda and Integrated Medical Sciences*, 8(8), 136–150. <https://doi.org/10.21760/jaims.8.8.21>
- Talwar, S. D. (2001). The Ultimate Reality and Meaning of Samkhya. *Ultimate Reality and Meaning*, 24(1), 3–29. <https://doi.org/10.3138/uram.24.1.3>
- Virupakshananda, S. (1995). Samkhya Karika Of Isvara Krsna With The Tattva Kaumudl Of * Sri Vacaspati MiGra.